

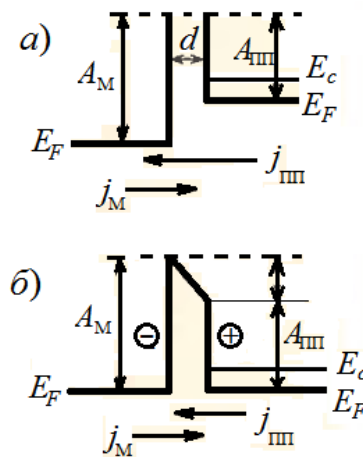
КОНТАКТНИ ЯВЛЕНИЯ

1. Явления на контакта полупроводник - метал

Нека да разгледаме контакт на n-тип полупроводник с метал, като ги разделя тънък вакуумен слой с дебелина d . Предполагаме, че отделителната работа на електрона в полупроводника $A_{\text{пн}}$ е по-малка от тази в метала $A_{\text{м}}$: $A_{\text{пн}} < A_{\text{м}}$. Според квантовата теория отделителната работа A на електрона (със заряд e) е равна на разликата между енергията на електрона във вакуум и нивото на Ферми E_F в твърдото тяло:

$$A = e\varphi = E_0 - E_F,$$

където $\varphi = \frac{A}{e}$ е отделителен потенциал или контактна потенциална разлика спрямо вакуума. Нивото на Ферми в твърдото тяло е изобразено с плътни хоризонтални линии, а нивото на енергията на електрона във вакуума – с пунктирна линия – фиг. 1.

Фигура 1. Нивото на Ферми при контакт метал – вакуумен слой – полупроводник:
 а) в момента на доближаване на метала и полупроводника на разстояние d ,
 б) след установяване на термодинамично равновесие.

При контакт между двете твърди тела с еднаква температура, но с различни отделителни работи се създават условия за дифузия на електрони към тялото с по-ниско ниво на Ферми или по-голяма отделителна работа. Този ефективен обмен на електрони създава контактна потенциална разлика, в резултат на протичането на токовете на термоелектронна емисия с плътност:

$$j = BT^2 \exp\left(-\frac{A}{kT}\right),$$

където $B = \frac{4\pi mk^2 e}{h^3} = 12 \cdot 10^5 \text{ A/m}^2 \text{ K}^2$ е константата на Ричардсън.

Векторите на плътността на токовете в момента на контакт между твърдите тела ще са насочени, както е показано на фиг. 1 а), а големините им ще се записват така:

$$j_{\text{пн}} = BT^2 \exp\left(-\frac{A_{\text{пн}}}{kT}\right),$$

$$j_M = BT^2 \exp\left(-\frac{A_M}{kT}\right).$$

Ако $A_{\text{пн}} < A_{\text{м}}$, то $j_{\text{пн}} > j_{\text{м}}$ и ще става пренос на електрони от полупроводника към метала. Така повърхността на полупроводника ще се зареди положително, а на метала отрицателно. Във вакуумния слой ще се създаде електрично поле с потенциална разлика U_k . Термодинамично равновесие на контакта се установява, когато двата тока станат равни $j_{\text{пн}} = j_{\text{м}}$ и нивата на Ферми се изравнят (фиг. 1 б). Тогава се изравняват и потенциалните бариери за преход на електроните от полупроводника към метала и от метала към полупроводника:

$$A_{\text{пн}} + eU_k = A_{\text{м}}.$$

Следователно при достигане на равновесно състояние се създава контактна потенциална разлика:

$$U_k = (A_{\text{м}} - A_{\text{пн}}) / e.$$

Да изчислим броя електрони, които трябва да преминат от полупроводника към метала, за да се създаде контактна потенциална разлика $U_k = 1V$, ако дебелината на вакуумния слой е $d = 10^{-7} \text{ cm}$.

За интензитета на електричното поле се получава:

$$E_k = \frac{U_k}{d} = 10^7 \text{ V/cm}.$$

Повърхностната плътност на заряда тогава ще е:

$$\sigma_s = \epsilon_0 E_k,$$

а броят на електроните, необходими за създаването на такава повърхностна плътност ще е:

$$n = \frac{\sigma_s}{e} = \frac{\epsilon_0 E_k}{e} = \frac{8,85 \cdot 10^{-14} [F/cm] \cdot 10^7 [V/cm]}{1,6 \cdot 10^{-19} [C]} = 5 \cdot 10^{12} \text{ cm}^{-2}.$$

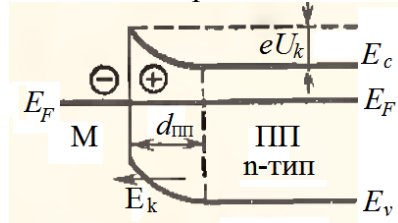
Но общият брой свободни електрони на повърхността на полупроводника може да се окаже много по-малък от $5 \cdot 10^{12} \text{ cm}^{-2}$. Ако в неизроден полупроводник обемната концентрация на свободните електрони е $n_0 = 10^{15} \text{ cm}^{-3}$, то за получаването на ефективна повърхностна концентрация $n = 5 \cdot 10^{12} \text{ cm}^{-2}$, трябва да се изтеглят свободните електрони на полупроводника от неговия повърхностен слой с дебелина:

$$d_{\text{пн}} = \frac{n}{n_0} = \frac{5 \cdot 10^{12}}{10^{15}} = 5 \cdot 10^{-3} \text{ cm}.$$

Тогава в този слой остава само неподвижният обемен заряд на положително йонизираните донори и този слой не съдържа свободни носители на заряд, т.е. този слой е диелектрик. Ако дебелината на вакуумния слой е $d = 10^{-7} \text{ cm}$, то той може да се пренебрегне, защото е на няколко порядъка по-малък от този на слоя $d_{\text{пн}}$. Контактната потенциална разлика тогава изцяло се разпределя в повърхностния слой на полупроводника с дебелина $d_{\text{пн}}$.

➤ **За полупроводник n-тип при $A_{\text{III}} < A_{\text{M}}$ - фиг. 2:**

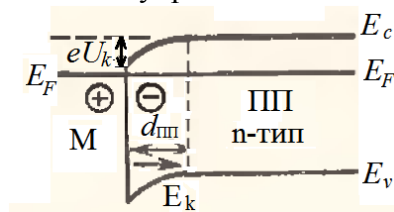
- Повърхностният слой на полупроводника с дебелина d_{III} е обеднен слой по отношение на основните носители – електроните и се нарича блокиращ слой.
- Контактът метал – полупроводник има изправящи свойства по отношение на електричния ток при включване на външен източник на напрежение.
- Зоните при равновесно положение се изкривяват нагоре и електроните се разполагат по дъното на зоната на проводимост в обема на полупроводника.

Фигура 2. Блокиращ слой в n-тип полупроводник при контакт метал – полупроводник.

➤ **За полупроводник n-тип при $A_{\text{III}} > A_{\text{M}}$ - фиг. 3:**

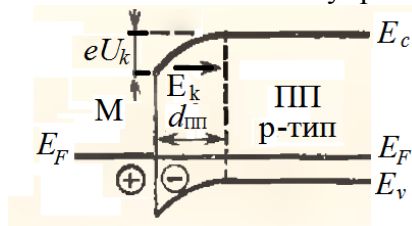
- Повърхностният слой на полупроводника с дебелина d_{III} е обогатен слой по отношение на основните носители – електроните и се нарича неблокиращ слой.
- Контактът метал – полупроводник няма изправящи свойства по отношение на електричния ток при включване на външен източник на напрежение.
- Зоните при равновесно положение се изкривяват надолу и електроните в зоната на проводимост от обема на полупроводника се натрупват в повърхностния слой.

Фигура 3. Неблокиращ слой в n-тип полупроводник при контакт метал – полупроводник.

➤ **За полупроводник p-тип при $A_{\text{III}} > A_{\text{M}}$ - фиг. 4:**

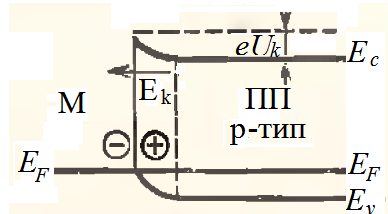
- Повърхностният слой на полупроводника с дебелина d_{III} е обеднен слой по отношение на основните носители – дупките и се нарича блокиращ слой.
- Контактът метал – полупроводник има изправящи свойства по отношение на електричния ток при включване на външен източник на напрежение.
- Зоните при равновесно положение се изкривяват надолу и дупките се разполагат по върха на валентната зона в обема на полупроводника.

Фигура 4. Блокиращ слой в p-тип полупроводник при контакт метал – полупроводник.

➤ За полупроводник р-тип при $A_{\text{III}} < A_{\text{M}}$ - фиг. 5:

- Повърхностният слой на полупроводника с дебелина d_{III} е обогатен слой по отношение на основните носители – дупките и се нарича неблокиращ слой.
- Контактът метал – полупроводник няма изправящи свойства по отношение на електричния ток при включване на външен източник на напрежение.
- Зоните при равновесно положение се изкривяват нагоре и дупките във валентната зона от обема на полупроводника се натрупват в повърхностния слой.

Фигура 5. Неблокиращ слой в р-тип полупроводник при контакт метал – полупроводник.

2. Контактен р-п преход

В две области на полупроводников монокристал се вкарват донорни и акцепторни примеси и се създават две области с n - и p - проводимост.

p - n преход се нарича слой от полупроводника, разполагащ се от двете страни на границата на раздела на p - и n - областите, обединен на основни носители на заряд и представляващ запиращ слой.

При термодинамично равновесие в n -областта по-голяма част от свободните заряди са електроните, но има и неголям брой дупки.

- За n -областта, електроните са основни носители, а дупките – неосновни.
- За p -областта, дупките са основни носители, а електроните – неосновни.

Приемат се следните означения:

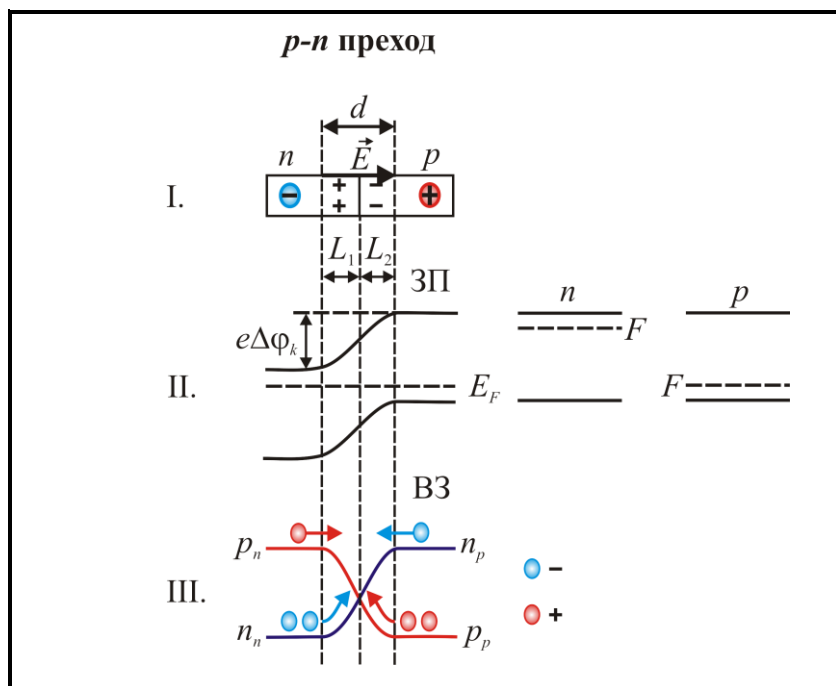
- В n -областта:
  - електрони n_n – основни носители
  - дупки p_n – неосновни носители
- В p -областта:
  - дупки p_p – основни носители
  - електрони n_p – неосновни носители

На фигура 6 с части I, II и III е показано изменението на концентрацията на положителните и отрицателните токови носители в полупроводник с p - n преход.

Част I – Полупроводник със симетричен p - n преход, с дебелина d от порядъка на няколко микрона.

Част II – Зонна диаграма на равновесното състояние на p - n преход.

Част III – Разпределение на концентрацията на основните и неосновните носители на заряд.

Фигура 6. Полупроводник с p-n преход.

I. Поради концентрационния градиент на токовитите носители в p - и n -областите през p - n прехода дифундират: електрони (n) от n - към p - областта и дупки (p) от p - към n -областта.

В p - n прехода дифундиращите електрони и дупки рекомбинират при срещата си, следователно p - n преходът става по-беден на токови носители и има много по-голямо съпротивление от останалата част на ПП.

В граничния слой на p - n прехода се появява пространствен заряд:

- положителен в n -областта – положителни йони на донорните примеси, слой L_1 .
- отрицателен в p -областта – отрицателни йони на акцепторните примеси, слой L_2 .

Между слоеве L_1 и L_2 възниква контактно електрично поле $\vec{E}$, насочено от n - към p - областта. Това поле възпрепятства преминаването на основните токови носители: (n) от n - към p -областта и (p) от p - към n - областта и помага за преминаването на неосновните токови носители: (n) от p - към n -областта; (p) от n - към p -областта.

II. При определена контактна потенциална разлика $\Delta\phi_k$ настъпва термодинамично равновесие на потоците в двете противоположни посоки:

- дифузия на основни токови носители (поради концентрационен градиент)
- дрейф на неосновни токови носители (поради възникналото електрично поле)

Това термодинамично равновесие в зонната теория означава изравняване нивата на Ферми в n - и p - полупроводниците, което е свързано с изгъване на енергетичните зони в областта на p - n прехода.

III. Преминаването на основни токови носители през областта на p - n прехода е свързано с преодоляване на потенциалния бариер - $\Delta\phi_k$, докато преминаването на неосновни токови носители става много лесно, защото те „се спускат” по потенциалната бариера.

Общата дебелина на p - n прехода се определя от равенството:

$$d = L_1 + L_2$$

Ако p - n преходът е симетричен, т.е. $N_d = N_a$ и $L_1 = L_2 = d/2$, то:

$$d = 2 \sqrt{\frac{\varepsilon_0 U_k}{e N_d}}$$

Ако p - n преходът е силно несиметричен, т.е. $N_d \ll N_a$, то:

$$d = 2 \sqrt{\frac{\varepsilon_0 U_k}{e N_d}} = L_1 = d_n$$

Следователно в силно легирираната област, съответната част на p - n прехода е много тънка, в случая $L_2 = d_p$ е много малка и практически цялото напрежение е върху другата част на p - n прехода. С други думи силно легираната област на p - n прехода е почти метал и контактът съответства на контакт метал – полупроводник, разгледан в точка 1.

Равновесната концентрация на неосновните носители на заряд може да се изрази чрез равновесната концентрация на основните носители на заряд в противоположните области като функция на контактната потенциална разлика $U_k = \Delta\varphi_k$:

$$n_{p0} = n_{n0} \exp\left(-\frac{eU_k}{kT}\right), \quad (1)$$

$$p_{n0} = p_{p0} \exp\left(-\frac{eU_k}{kT}\right). \quad (2)$$

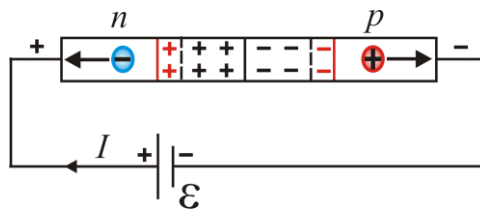
Волт – амперна характеристика на p - n преход

Връзката между тока и външното напрежение, приложено към p - n прехода, определят неговите изправящи свойства. Ще разгледаме тънък p - n преход, чиято дебелина е толкова малка, че могат да се пренебрегнат процесите на генерация и рекомбинация на носителите на заряд в областта на обемния заряд на прехода.

Ако полупроводник (ПП) с p - n преход се включи към източник на електродвижещо напрежение $\mathcal{E}$, съществуват две възможности:

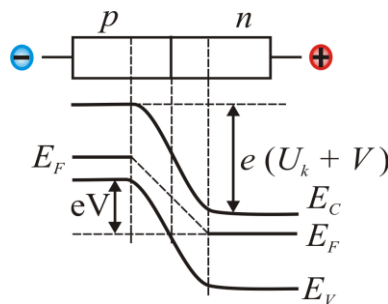
1) включване в обратна посока:

когато полупроводник с p - n преход се включи към източник на електродвижещо напрежение $\mathcal{E}$, така че положителният електрод на източника да е свързан с ПП от n -тип.

- Посоката на прилагане на напрежение към диода е обратна или спираща.
- Основните токови носители се отдалечават от $p-n$ прехода.
- $p-n$ преходът се разширява и нараства съпротивлението му.
- Във веригата протича слаб ток от неосновни токови носители.
- Токът е обратен, достигащ наситена стойност I_s при голямо напрежение $\mathcal{E}$.

Този случай може да се разглежда като полупроводников диод, включен в обратна посока:

V - външно напрежение, приложено към ПП диод;

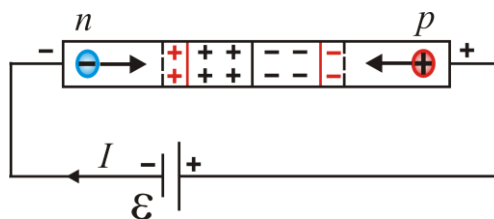
U_k - контактна потенциална разлика $\Delta\varphi_k$ при термодинамично равновесие.

Анализ:

- Потенциалният бариер се увеличава с eV .
- Разширява се $p-n$ преходът, т.е. нараства дебелината на запиращия слой.

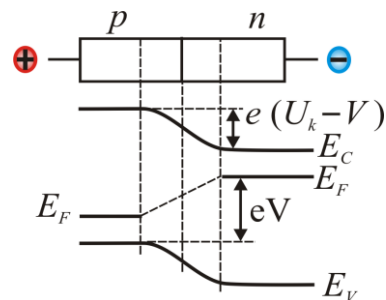
2) включване в права посока:

когато полупроводник с $p-n$ преход се включи към източник на електродвижещо напрежение $\mathcal{E}$, така че положителният електрод на източника да е свързан с ПП от p -тип.

- Посоката на прилагане на напрежение към диода е права или пропускаща.
- Основните токови носители се насочват към $p-n$ прехода.
- Ширината на $p-n$ прехода намалява (намалява дебелината на запиращия слой) и съпротивлението му намалява, толкова повече колкото по-голямо е приложеното напрежение.
- Във веригата протича значителен електричен ток от основни токови носители.
- Токът е прав и е толкова по-голям колкото по-голямо е приложеното напрежение.

Този случай може да се разглежда като полупроводников диод, включен в права посока

V - външно напрежение, приложено към ПП диод;

U_k - контактна потенциална разлика $\Delta\phi_k$ при термодинамично равновесие.

Анализ:

- Височината на потенциалния бариер се намалява с eV .
- Стеснява се p - n преходът, т.е. намалява дебелината на запиращия слой.

3) волт-амперна характеристика на полупроводников диод

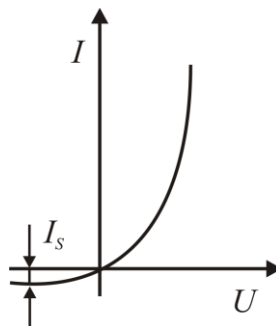
При получаването на волт-амперната характеристика на тънък p - n преход плътността на тока се определя чрез сумиране на плътността на дифузионните токове на неосновните носители на заряд, чиято концентрация се определя от ур. 1 и 2:

$$j = j_n + j_p.$$

За големината на тока I на полупроводник с p - n преход, включен към източник на ЕДН, е в сила зависимостта:

$$I = I_s \left(e^{\frac{eU}{kT}} - 1 \right),$$

където U е приложено външно напрежение към диода; I_s е наситен обратен ток, при прилагане на отрицателно напрежение. Волт-амперната характеристика на полупроводников диод с тънък p - n преход е показана на фигура 7.

Фигура 7. Волт-амперна характеристика на полупроводников диод

При включване в права посока, напрежението е положително $U > 0$ и единицата в скобите може да се пренебрегне, ако $eU > kT$. Тогава се получава експоненциално нарастване на тока с увеличаване на големината на приложеното напрежение.

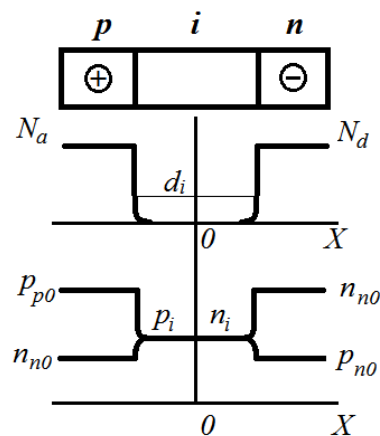
При включване в обратна посока, напрежението е отрицателно $U < 0$ и експонентата може да се пренебрегне, ако $|eU| > kT$. Тогава се получава, че големината на тока е практически постоянна и не зависи от приложеното напрежение. Това е обратният ток на насищане.

Едностранната проводимост на диода при прилагане на право напрежение дава възможност той да се използва като токоизправител.

3. Контактен p-i-n преход

Преходът p-i-n е стъпалчест преход, в който p- и n- областите са разделени от област на собствена проводимост. Този преход има свойствата на дебел p-n преход.

На фигура 8 са показани концентрациите на донорите N_d и акцепторите N_a , както и концентрациите на носителите на заряд в равновесно състояние при отсъствие на външно електрично поле за p-i-n прехода.

Фигура 8. p-i-n преход.

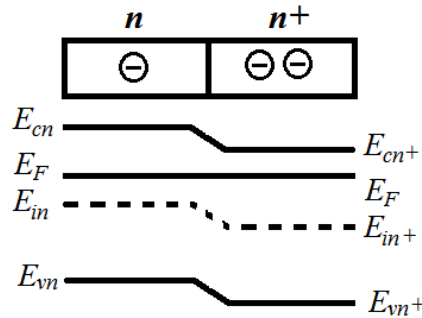
При него се наблюдава рекомбинация на носителите на заряд и при получаването на волт-амперната характеристика токът се определя чрез сумирането не само на дифузионните, но и на рекомбинационните токове на носителите на заряд. Това води до протичане на ток, без да се пробие (повреди) полупроводника, при много големи обратни напрежения. Затова p-i-n преходът се използва за получаването на силови токоизправители.

4. Контактни преходи: n^+ - n и p^+ - p

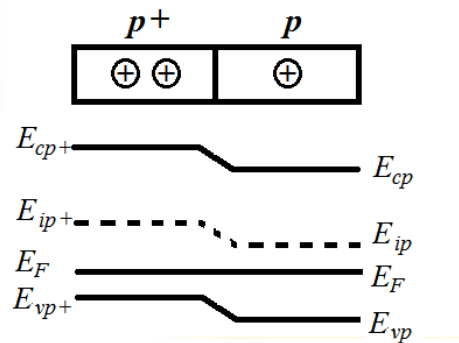
Областта от n-тип полупроводник, която има много голяма концентрация на донорите ще означим с n^+ , а областта от p-тип полупроводник, която има много голяма концентрация на акцепторите ще означим с p^+ .

Когато в полупроводник от n-тип се създаде област n^+ , ще се получи $n^+ - n$ преход. Когато в полупроводник от p-тип се създаде област p^+ , ще се получи $p^+ - p$ преход. Тези два прехода се наричат изотипни.

На фигура 9 е представена зонната диаграма при равновесно състояние, когато няма включено външно напрежение, на $n^+ - n$ прехода, а на фигура 10 – на $p^+ - p$ прехода.

Фигура 9. Зонна диаграма на $n - n^+$ преход.

Фигура 10. Зонна диаграма на $p^+ - p$ преход.

Нивото на Ферми е хоризонтално и е постоянно за целия обем на полупроводника. Следователно може да се запише:

$$\text{за } n^+ - n \text{ прехода: } E_{cn^+} - E_F < E_{cn} - E_F,$$

$$\text{за } p^+ - p \text{ прехода: } E_F - E_{vp^+} < E_F - E_{vp}.$$

Контактните потенциални разлики могат да се определят след несложни пресмятания:

$$\text{за } n^+ - n \text{ прехода: } eU_k = (E_F - E_{in^+}) - (E_F - E_{in}) = kT \ln \frac{n_0^+}{n_0},$$

$$\text{за } p^+ - p \text{ прехода: } eU_k = (E_{ip^+} - E_F) - (E_{ip} - E_F) = kT \ln \frac{p_0^+}{p_0}.$$

Следователно в преходите $n^+ - n$ и $p^+ - p$ се наблюдава изкривяване на зоните и се появява контактна потенциална разлика. Тези преходи нямат обеднени на основни носители слоеве и затова не показват изправящи свойства по отношение на тока при подаване на напрежение. Но се наблюдава асиметрия при проводимостта.

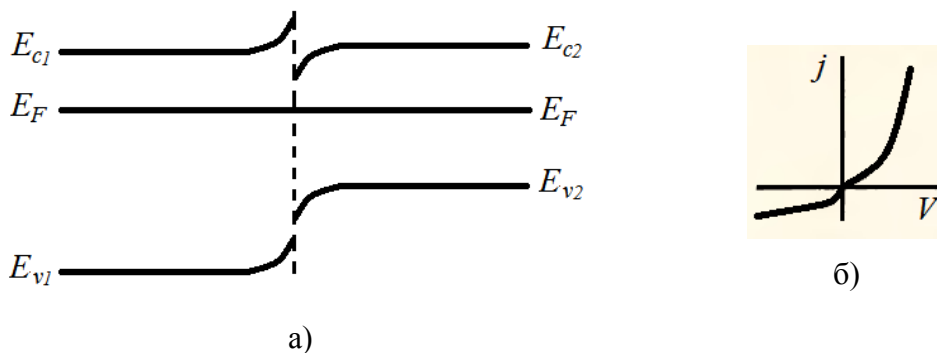
Тези преходи имат едно важно свойство – практически отсъства инжекция на неосновни носители във високоомната част и затова се използват за получаване на омически неинжектиращи контакти. Нека разгледаме например $n^+ - n$ преход. Ако на n^+ областта се подаде отрицателен потенциал, а на n - положителен, то ще се наблюдава пренос на основните носители на заряд – електрони. Ако на n^+ областта се подаде положителен потенциал, а на n - отрицателен, то ще се наблюдава пренос на неосновните носители на заряд – дупки във високоомната част. Но т.к. концентрацията на дупките в n^+ областта е много малка, то тази инжекция на дупки може да се пренебрегне.

5. Хетеропреходи

Хетеропреход се получава при контакт на два полупроводника с различна ширина на забранената зона. Хетеропреходите могат да бъдат от типа $n-n$, $p-p$, $p-n$, като във всички тези случаи могат да имат изправящ ефект.

Хетеропреходите от типа $n-n$ и $p-p$ се наричат изотропни, т.е. от един и същи тип. В тези хетеропреходи токът се пренася от основните носители на заряд. За разлика от типични $p-n$ преход, в приконтактната област на изотипните хетеропреходи освен блокиращ слой, беден на основни носители на заряд, има и обогатен слой.

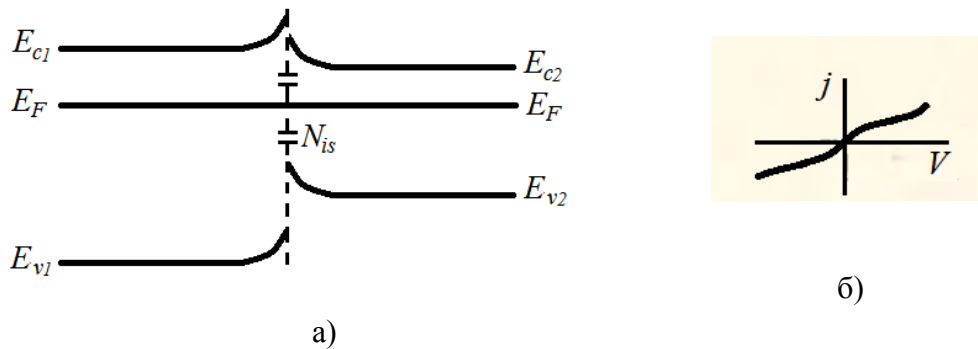
На фигура 11 е показана зонната диаграма за $n-n$ хетеропреход. Отляво се намира полупроводник с широка забранена зона, имащ обеднен на основни носители на заряд (електрони) слой и зоните са изкривени нагоре. Отдясно се намира полупроводник с по-тясна забранена зона, имащ обогатен на основни носители на заряд слой и зоните са изкривени надолу.

Фигура 11. Зонната диаграма за $n-n$ хетеропреход а) и съответната волт-амперна характеристика б).

Свойствата на хетеропреходите много силно зависят от състоянието на границата на контакта, изобразена с пунктирна линия на фиг. 11. При наличие на голям брой дефекти на граничната повърхност се създават локализиращи нива N_{is} , които захващат електрони. Така на границата на раздела се появява отрицателен заряд, който

изкривява зоните в двата полупроводника и това съответства на създаване на два блокиращи слоя, както е показано на фиг. 12.

Фигура 12. Зонната диаграма за $n-n$ хетеропреход с два блокиращи слоя а) и съответната волт-амперна характеристика б).

Зонните диаграми на хетеропреходите могат да бъдат много различни и те зависят от съотношението на отделителните работи и ширината на забранените зони на контактуващите полупроводници. Освен това изкривяването на зоните зависи от наличието на заредени състояния на контактната гранична повърхност на двата полупроводника.